

LYON, PÁRIZS, LIÉGE

— Két irodalmi kongresszus margójára —

EGY KONGRESSZUS — ha még olyan ártatlan témát tűz is ki maga elé, mint a lyoni irodalomtörténeti nagygyűlés: a műfajok kérdését — magán hordja a mai Európa arculatát. Cseh delegátusok nincsenek: néhány évvel ezelőtt még hangosan és számosan szerepeltek mindenütt a szellemi Európa szalonjaiban. Oláhok, angolok nem jöttek. Ne kutassuk az okat. Olaszországból is csak egy professzor jött, mutatóba: a rokonszenves Italo Siciliano, a kitűnő ViŰon-kutató, aki — budapesti tanárságának emlékeit újítva — lelkes magyar üdvözlésekkel dokumentálja a szellemi együttműködés egyik tengelyének szilárdságát... Jugoszlávia csupán egy Markovics nevű irodalmi emberét küldte, aki igyekezett is három helyett hozzászólni a vitákhoz. Németországból Cysarz jött: határozottan ő lett a kongresszus sztárja, alelnökké választották, nagy ambícióval elnökölt, háborús rokkantsága mély rokonszenvet keltett és lobogó fiatal temperamentuma megnyerte mindenkinek a szívét. Más kérdés, hogy egy túlnyomóan francia nyelvkultúrájú társaság tudta-e követni az ő egyéni stílusának eruptív-misztikus szárnyalásait. Mindenki csodálta, de igen kevesen értették... Jelen volt még német részről Kurt Wais tübingai professzor, aki drámatörténeti erudíciója mellett még a francia nyelvű vitában is jeleskedett, — és a bonni Rothacker, aki mint „malevolus auditor“ a filozófus páholyából nézte az irodalmárok csetepatéját; megjelent Cysarz előadásán a lyoni német konzul is. Ezt az érdeklődést nem minden diplomatáról lehet elmondani, pedig Franciaországban a politikai harc sokszor az „universitaire“-ek, az egyetemi társadalom és az irodalom frontján zajlik le. Legjobban dokumentálja ezt a tételt az a tény, hogy a kongresszus védnöke és első szónoka Herriot volt, az École Normale volt növendéke, akiben gimnáziumi tanárság, lyoni polgármesterség és miniszterelnökség a legszebb szintézisben egyesülnek. A szétzaggatott Európa agyonhajszolt politikusa szívesen menekül arra az idilli oázisra, amit számára az egykori kollégák vitatkozása jelent, örömét fejezve ki azon, hogy Európa mai viharos légkörében vannak még szabad lelkek, akik szellemi együttműködésre gyűlnek össze... És hogy még mindig tud a tudós irónia nyelvén beszélni a képviselőház volt elnöke, mutatja az a baráti hangulat, amit a kongresszus tagjaiban keltett, mikor mesteireiről, Brunetiére-ről és Bédier-ről emlékezett meg, akik mindketten az irodalmi műfajok elméletének és történetének alapvetői voltak. Egyszer — mondotta Herriot — azzal a kérdéssel fordultam Bédier-hez, a Collège de France adminisztrátorához, hogy miért nem folytatta Brunetiére nagy munkáját, mely az első kötet után csonkán maradt? Azért, — válaszolta Bédier — mert annak idején az École Normale-ból egy merész ifjú igen rosszmájú kritikát írt a könyvről és Brunetiére elkedvetlenedett... — „E merész ifjú — tette hozzá kedves humorral Herriot — én valék.“

Három nemzet szerepelt különösebben a kongresszuson — és ennek tálán van némi szimbolikus jelentősége: — a francia, a lengyel és a magyar. Franciának számítom tágabb értelemben véve a belgát és a svájci franciát is, bár a dolog — erről még szólni fogok — nem intézhető el egy szóval. A franciák voltak természetesen a hangadók, nemcsak azért, mert — Budapest és Amsterdam után — a mostani harmadik kongresszust a francia kultúra egyik legrégebb fókuszában rendezték, hanem mert a háború után a franciák vették át az irodalomtudomány adminisztratív vezetését, ami persze nem jelenti azt, hogy Németországból ne indult volna ki szellemi mozgalom ezen a téren, pl. a szellemtörténeti irány, amelyet főképpen a „Vierteljahresschrift für Geistesgeschichte“ és köre képvisel, de amely korántsem azonosítható a magyar szellemtörténeti iránnyal. Érzett az egész kongresszuson a nagystílus vezér hiánya: mindenki a távol Kanadában oktató, önkéntes száműzetésbe ment Baldenspergerre gondolt, aki a budapesti kongresszust olyan fölényes eleganciával dirigálta. (Azt mondják, azért fogadta el a kanadai francia egyetem meghívását, mert nem választották be az Akadémiába...) Ilyenformán a kongresszus szellemi vezérlete Paul Van Tieghemre hárult, a tizennyolcadik századi preromantika egyik fölfedezője, aki nemrégiben adta ki nemzetközi közreműködéssel az európai irodalmak szinkronisztikus bibliográfiáját (ahol például Zrínyi Pascal mellett lép föl, Bód Péter Magyar Athénása egy rubrikába kerül Lessing Laokoonjával és Marmontel Belizárjával, a Viráregék egy gyékényre a Fleurs du Mal-lal: mennyi részlettanulmány nőhetne ki ezekből a párhuzamokból!) és aki a Revue de Synthése című folyóiratban évről-évre beszámolót ad az európai irodalomtudomány fejlődéséről, eseményeiről, nem felejtve ki a magyar kritikát sem. Van Tieghem mellett a szellemi és technikai előkészítés munkáját Raymond Lebégue rennesi professzor vállalta, akit a tizenhatodik század specialistái mindenütt ismernek. Az udvariasság azonban úgy kívánta, hogy ne francia legyen az elnök: Folkierski lengyel irodalomtörténésznél, aki anyai ágon francia származású, kitűnőbbben senki sem képviselhetne volna az európai romantika és latin szellem két pólusának szintézisét... A főtítkár Hankiss János lett, akinek nagy érdemei vannak a kongresszus megalapítása körül és első budapesti rendezésében. (Erre a budapesti elindulásra, amely mindenesetre a magyar tudományosságának nagy morális sikere volt, még ma is történik hivatkozás; ez a magyarázata annak is, hogy a kongresszus szellemi háttere a Helicon c. általános irodalomtudományi és esztétikai folyóirat Debrecenben jelenik meg, Hankiss János szerkesztésében.) Ilyen módon lengyelek, belgák és magyarok vezetése alá került a kongresszus munkája.

A négynapos vitát kellemesen szakították félbe fogadások és városnézés (a legszebb dicséret amit Lyonról sokan megállapítanak: hasonlít a fekvése Budapesthez); kirándulás Viennebe, ahol római vízvezeték, amfiteátrum és egy teljes épségű templom hirdeti az antik szellem „műfijainak“ örök voltát; fölfedező utak a lyoni konyhaművészet és a délfraancia borok lelőhelyein; eredeti lyoni bábjátékok megtekintése egy szellemes abbé magyarázó előadása mellett...

A vita kézzelfogható eredménye annak az örök ellentétnek újból való fölismerése volt, ami a romantikát a klasszikus diszciplinától elválasztja: egyik oldalon a műfajok létezésének teljes elhanyagolása a költői szabadság és „lángész“ nevében, a másikon az irodalmi formák, hagyomány, kompozíció-keretek fegyelmező uralma a „műalkotó“ és közönsége harmonikus együttműködésében... Erre a fölismerésre két úton lehetett eljutni: az irodalmi tények ismerős, megszokott talaján vagy az irodalomfilozófia ködösebb régióiban. Voltak, akik egyszerűen kijelentették, hogy az irodalom-

történet nem más, mint a műfajok története; mások a művészi alkotás „transzcendentális“ szükségszerűségeit emlegették, vagy szinte metafizikai fontosságot tulajdonítottak annak a problémának, hogy van-e műfaj (pl. ballada, romantikus dráma, történelmi regény) — és a műfajfogalom „nominalista“ vagy „realista“ lehetőségeit vetették föl, nagy megrökönyödést okozva egy némely pozitivistá filológus lelkében. Akik a műfajok létezését kétségbe vonták, körülbelül abba a túlzásba estek, mint azok az orvosok, akik szerint nincs betegség, csak betegek vannak!

Nem számítva azt a színes és ragyogó mondat-tűzijátékot, mikor Cysarz jellemezte a modern német próza sokféleségét és dinamizmusát — abban a régióban látva a dolgokat, ahol az irodalom költői felelet valamely filozófiai kérdésre — a kongresszus szellemi delelője Kohler berni professzor előadása volt, amely előkelő dialektikával átfogó elvi alapokra igyekezett összehozni a széthulló anyagot. Aki látta és hallotta Kohlert, amint amúgy sem nyájas egyéniségével, puritán szigorú modorral trónolt eleven és holt műfajok fölött, Dantéra a szabályok megtartójára hivatkozva a „rend!“ jelszavát hangoztatva, a műalkotás diszciplinátságát, gonddal-szerkesztettségét fejtegetve, az irodalmi diktátorokra gondolhatott, a „szabályosság“ Gottschedjére, a szavak és szótagok tirannusaira... Kohler vetette föl a kollektivitás fogalmát az irodalmi képletek létrejöttével kapcsolatban: az utána következő szónokok, amennyiben nem konkrét történeti anyagot hoztak, többé-kevésbé nem tettek egyebet, mint pro vagy contra állást foglaltak Kohler téziseivel szemben.

Egy másik — ezúttal humorban végződő — vitát provokált a párizsi színháztörténész Fuchs fölszólalása, aki a műfaj fogalmán belül elkülöníteni kívánta a kötött formákat, amiket mint keretet, készen kap a költő: a szonettet, a balladát, amely ajánlással végződik és nem tévesztendő össze az epikus balladával.... A túlságos theória-alkotás veszedelmétől talán az óvta meg a kongresszust, hogy a francia nyelv szelleme nem alkalmas a terminusok gyártására. Hankiss például inkább csak kuriózumképpen idézte a „systemophile“ (rendszer-rajongó) szót, de a helyzetdalt már ő is németül fejezte ki: „Rollenlyrik“... Cysarz ilyen terminusokat használt, mint: „gemeinschaftsgebunden, Gegenstandsbedingtheit, Wirklichkeitlichkeiten, seherisch-beschwörerische Prosa.“

Nem volt érdektelen a nemzeti ambíciók szempontjából figyelni a társaságot. A németek igyekeztek franciául is beszélni, amit Hankiss János könnyű szerrel viszonzott német mondatokkal, a lelkes és mindenhez értő Van Tieghem pedig a franciák sajátos német kiejtésével honorált. A franciák között egyébként a legkevésbé kozmopolita és a legsovínisztább Cohen, a középkori francia misztériumok életre keltője volt, aki a forráskutatók dogmatizmusával védte az irodalmi hagyományok determináló hatását: Dante, Rabelais, sőt még Pascal és Giraudoux is „előzmények“ után dolgoztak! Belga-gall és svájci franciák között bizonyos célzásokkal tarkított szelíd évődés alakult ki, amit a nem-francia delegátusok talán kelleténél erősebbnek éreztek. Valaki szembe állította a „belga iróniát“ a „helvét naivsággal“, amire a válasz az volt, hogy a belgákból sem hiányzik az „ártatlan őszinteség“. A lengyelek sokat emlegették saját irodalmukat, ami elismerésre méltó és sokak előtt új anyagra hívta föl a figyelmet, (például Mickiewicznek egy Madách-szerű misztériumára, amely felöleli a barokk dráma hármas tagolódását: ég, föld, pokol) de sajnos, a visszhang nem lehetett nagy, mert a jelenlévők jobban ismerték a francia tizenhatodik századot, mint a lengyel romantikát... Ami a magyar irodalmat illeti (Petőfi, Madách, a ballada két világirodalmi csúcspontja: Goethe és Arany), hozzászámítva egy tágabb, osztrák-középeurópai keretet, a felszólalásokból és magán-

beszélgetésekből megállapíthatólag nem „terra incognita“ ma már a nyugat-európai tudós közvélemény előtt. Ez is bizonyítja, hogy a megkezdett úton tovább kell haladni és igen hasznos a magyar irodalom külföldi propagandája, aminek különben a franciák által művelt „littérature comparée“-irány is kedvez, mert az európai irodalom teljességének áttekintésére törekszik.

A kongresszusnak nem lehetett konklúziója; nem lehetett határozatokba sűríteni a tárgyalás és a vélemények anyagát. De két tételt mégis kimondták. Az egyiket Folkierski formulázta úgy, hogy az irodalmi műfaj létezik és él, függetlenül az írótól. A másikat a záróbanketten mondta valaki: legszebb irodalmi műfaj a kongresszusi ebéd ...

LYONBÓL LIÉGEBE Párizson át visz az út. Párizsban egy probléma érdekli az embereket: lesz-e háború? Az élet azonban halad tovább: nincs megállás, a szédületes iramban és Párizs mindig össze tudta egyeztetni a modernséget az ízléssel és hagyományokkal. A Trocadero helyén épült Chaillot-palota klasszikus példa erre a modernsége: az új, monumentális-egyszerű betonstílust egyesíteni tudja a kellemes, melegebb hatásokkal. (A Chaillot nevet meg kell szoknunk annál is inkább, mert valamikor Rákóczi Ferencnek kedvenc tartózkodási helyét is így hívták.) Óriási arányok, amik mégsem ijesztik el a látogatót, hideg márványkocka-síkok, hófehér lépcső-cascadeok, és mégis meleg intérieur-hangulat, „foyer“ a szó eredeti, „melegedő“ értelmében. A két szárnyat összekötő üveg folyosóból kilátás az Eiffeltoronyra. Mélyen a föld alatt az óriási tömegszínház, modern és mégis ízléses kivitelben, több ezer ember befogadására, Párizs legelőkelőbb hangversenyterme és klasszikus színpada. A legutóbbi hetek eseménye Paul Claudel oratóriumának — „Johanna a máglyán“ — előadása a svájci Arthur Honegger kísérelő zenéjével, nagy zenekari és kórus-segédlettel. Az előadott „darab“ igen nehezen meghatározható új műfaj, — ki gondolt volna erre Lyonban? — a misztérium, oratórium, zenemű és könyvdramai dialógus keveréke: Dominique fráter (frakkban) és Johanna (fehér selyemköntösben) párbeszéde, amelyet a kórus hangjai és a zenekar illusztrálnak. Szinté mondain eseményé lesz a vértanú-tragédia és a nézőtér premiére-közönsége, (ez az igazi tout Paris, az arisztokrata-intellektuel Franciaország, amely már pusztán megjelenésével tüntet az összes népfrontok ellen) mintha kiegészítő része lenne a görögös kórusnak. A romantikus-nemzeti Schiller és a szkeptikus-ironikus Shaw Johannái mellé Claudel a modern katolicizmus szentjét alkotta meg, minden cselekmény nélkül, csupán a szavak összecsapásaival és a zene drámaiságában.

A párizsi színházaknak két „spirituális“ szenzációja van, amelyek hónapok óta és előreláthatólag még hónapokig telt házakba hívnak külföldit és franciát. Giraudoux „Ondine“-je, amelyet Jovet és Madeleine Ozeray játszanak az Athénée-ben és Emmet Lavery-nek, a fiatal amerikai szerzőnek nagyhatású darabja a jézusitákról, amelyet évekkal ezelőtt Budapesten is játszottak igen nagy sikerrel. Ezt most a Vieux-Colombier színház játssza, híven avant-gardeista és tradíciókereső hagyományaihoz. A „Première Légion“ — (Az Úr katonái) legérdekesebb szerepét Francén játssza, az a kitűnő színész, akit filmről, mint balkáni királyt, Flers darabjából (Le Roi) és mint VII. Edvárdot jól ismerünk. Az utóbbi szerepet az „Entente Cordiale“ című „nemzeti“ filmben alakítja nagy emberismerettel és diszkrét eszközökkel: a film körbe járta Párizst és az Etoile előkelő vásznain époló sikert arat, mint a külvárosi mozikban. A film egyébként megérdemelné, hogy szerzőjének neve szintén ismertté váljék, de a mozi-dráma úgylátszik még mindig a középkori irodalom állapotát éli, amikor

a szerző nem volt fontos és az előadó aratta le a játék minden dicsőségét... Az „Entente Cordiale“ érdekessége számunkra abban van, hogy a háború előkészületeit föltárva, Viktória királyné németbarát és VII. Edwárd németbekerítő politikájának konkrét képekben és mélyen emberi szituációkban való bemutatását azzal az őszinte önkritikával és szókimondással teszi, amit például a magyar közvélemény és hatóság hasonló modorban nem bírna el.

Mielőtt Liégebe utaznánk, menjünk be egy órára az Ecole des Hautes Etudes nevű főiskola Gaston Paris-termébe, ahol a párizsi Nyelvtudományi Társaság ülésezik. Kisebbfajta szemináriumi helyiség, az előadó a táblánál beszél, a hallgatóság asztalok körül foglal helyet és barátságos eszmecserét rendez minden előadás után. Az elnöki székben Homburger kisasszony ül, az afrikai bantu és más néger nyelvek világhírű tudósa. A vitában részt vesznek Dauzat, a francia nyelvtörténet szeniorja; Martinet, a fonológia tanára; a cseh nyelv professzora a Keleti Nyelvek Főiskoláján; Sauvegeot, a magyar és finnugor nyelvek tanára, aki a magyar folyóiratokról készített beszámolóját mutatja be. Néhány magyar publikáció is forog a kézirőkézre adott új könyvek között...

LIÉGE A VÍZIKIÁLLÍTÁSRÓL és az Albert-csatomáról híres, amely utóbbi összeköti a nagy francia centrumot Antwerpennek és függetleníti Belgiumot a holland víziutaktól. Jobb helyet nem választhatott volna második kongresszusául a Külföldi Francia írók Szövetsége, amely 1933-ban alakult Wilmotte és Paul-Yves Sébillot szerkesztő kezdeményezésére. Liége a nyelvhatáron fekszik és Belgiumban mindenütt lehet érezni a fölmerülő problémát: a francia nyelv sorsát, amelyet a szpora fiamandok többségi politikája fokozatosan háttérbe szorít. (Szinte érthetetlen, hogy az antant-államok, amelyek saját határaikon belül súlyos nyelvi nehézségekkel küzdenek, milyen morális megfontolással oszthatták föl Magyarországot a nemzetiségek brutálisan értelmezett jogán és a történelmi elv teljes sutbadobásával.) Franciaország nem törekszik arra, hogy impériumát a nyelvhatárokig kitolja és a svájci franciák nem is gondolnak arra, hogy a párizsi országhoz csatlakozzanak. De a belgiumi wallonok, akik demokrata-laikus világnézetükkel amúgy is közel állanak a nagyfrancia gondolathoz, ma már szívesen elszakadnának a katolikus-monarchista flamandoktól, de ezek — az uralkodóháztól támogatva és a holland-német-wallon háromszögbe ékelve — meg akarják tartani Belgium integritását, természetesen flamand irányítással.

Lehetetlen volt, hogy ezek a problémák föl ne merüljenek a kongresszuson, mely a francia nyelv külföldi sorsát tűzte ki tárgyalási anyagául. Sokáig kerülgették a témát az előadók, míg végre a bátortalan széplelkek megkönnyebbülésére vagy megbotránkozására kirobbant az őszinte szó a szangvinikus, kommunista szimpátiákkal terhelt Plisnier-nek, a Goncourt-Akadémia koszorúzottjának előadásában. Plisnier azzal kezdte, hogy a wallon nép sohasem közeledett a germán kultúrához ... Égető problémája Belgiumnak a nemzetiségi kérdés! És Plisnier, a hallgatóság növekvő idegessége mellett, abból a nyílt levélből idézett, amit 1920-ban egy belga képviselő intézett a királyhoz: „Sire! nincsenek belgák, felséged két nép fölött uralkodik!“ Nincsenek belga írók, jelentette ki Plisnier, csak belgiumi francia írók vannak, akik wallon-francia eredetűek, vagy fiamand-fejúak, de testestül-lelkestül a francia kultúrához tartoznak, mint Verhaeren, Elskamp, Maeterlinck, Rodenbach, Mockel... (Ez a névsor vigasztalhatna bennünket, ha volna ennyi idegennevű írónk.) Fajt, nemzetet, irodalmat, nyelvet ne zavarjunk össze — ez volt körülbelül Plisnier konklúziója. A belgiumi francia írók fölolvadnak a francia irodalomban, bár beleviszik tem-

peramentumukat és eredeti szemléletüket. Belgium szellemisége nem nemzeti különállóság, hanem csak regionalizmus, a francia kultúra keretein belül. A nyugati népek liberalizmusa kellett hozzá, hogy egy ilyen beszéd szabadon elhangozhassák ...

Elhangzottak még egyéb észrevételek is a kongresszuson, amik európai érdeklődésre tarthatnak számot. A megnyitó ülés díszszónoka, Abel Bonnard francia akadémikus felsorolta azokat az országokat, ahol Banda nyelven beszélnek és írnak és amelyek képviseltették magukat a kongresszuson, íme: Belgium, Románia, Görögország, Egyiptom, Szíria, Annénia, Haiti, Luxemburg, „Kanada“, amely földrajzilag oly távol, de lélekben oly közel van Párizshoz“, a latin Dél-Amerika, Hollandia „Franciaország barátja“ és Magyarország, „a költészet hazája“! (Úgylátszik a latin országokban még mindig megvan irányunkban ez az idealizáló-romantikus attitűd.)

Dumont-Wilden, a belga királyi akadémia tagja (az Akadémia nem francia, hanem „királyi“ és „belgiumi“!), a nemzeti érzés „hipertrofiáiról“ beszélt és a „szupranacionális“ dit második nyelvűül a franciát jelölte meg. (Vájjon meddig? Nagy veszély fenyegeti a francianyelvűséget a mai Európában. Pedig Franciaország nagysága a kultúrájának exportképességével áll vagy bukik.)

A kétnyelvűség kérdését többen is fölvetették a francia nyelv külföldi létformái kapcsán. Paul Palgen azt erősítette, hogy a luxemburgiak háromnyelvűek: tudnak németül és franciául és használnak még egy germán dialektust is, amelyet azonban teljesen átformált a latin mondattan... Van ebben a problémában valami, ami bennünket magyarokat közelebről érint. Ha az Északi-tengertől a Rajna nyugati tartományain át vonalat húzunk, le egészen Svájcig és az olasz határig: mindenütt olyan népek élnek, amelyeknél a kétnyelvűség vagy legalább is két nyelv egyforma könnyű használata: természetes életforma. Nem mondhatnók-e ugyanezt a történelmi Magyarország bizonyos vidékeiről, ahol kétféle, sőt háromféle anyanyelv egymásmellettsége nem szétválasztotta, hanem összefűzte a lakosságot? Ezeknek a többnyelvű vidékeknek lakói kétségtelenül nyernek gyermekkori benyomásokat a „testvér“- vagy „szomszéd“-nyelvekből is. Talán a dajka más nyelvű, a pajtások ... Erről a kérdéstről beszélt finom érzésekkel Marie Gevers író. Maeterlinck stílusán nyomot hagyott a flamand nyelv — mondotta valaki. Rubens flamand nevelést kapott, de francia barátai voltak. Bizonyos fokig veszélyezteteti a francia nyelv tisztaságát a más nyelvűekkel való együttélés. Dupuy panaszkodott, hogy a kanadai francia nyelvben sok olyan angol szó van, amely eredetileg francia volt, de az angolból megváltozott jelentéssel jött vissza. Nyelvi kérdések eldöntésére, a francia „nyelv-helyesség“ ápolására alakult Párizsban a „francia nyelv irodája“ (Office de la langue française), amely ingyen válaszol bárkinek, aki hozzájuk fordul. Legutóbb a svájci államszövetségi kancellária küldött hozzájuk hivatalosan egy kérdőívet... A kétnyelvűséget nem szabad természetesen úgy érteni, hogy a vegyes nemzetiségű lakosságnak két anyanyelve van. Ezt a tételt bizonyította Alfred Lombard: a svájciak nem kétnyelvűek, legfőljebb ha több nyelvet beszélnek, de anyanyelvüket féltve óvják. Legutóbb a tessini kanton törvényt hozott, amely eltiltja a nem-olasz nyelvű föliratokat!

Ahol a francia nyelv ápolásáról van szó, ott természetesen szóba kerül a „regionalizmus“ kérdése. A belső ellentét minden geográfiai nagy térre kiterjedő kultúrában föllép: megújulás a röghöz kötött, ősi-népi ösztönzésekből, de ugyanekkor a partikularizmus, a régiókra széthullás veszélye... Dauzat-tól, a nyelvészeti geográfia egyik kiváló művelőjétől, nem lehet rossz néven venni, ha a dialektusok tanulmányozását ajánlotta kézzelfogható nyelvtörténeti érdekességek alapján. Sokat emlegették a

kongresszuson Louis Hémon poszthumus regényét, a Maria Chapdelaine-t (1921), amely a kanadai francia parasztok sivár és primitív életét írja le.

José Germain egy olyan eseményről számolt be, amely anyagi szempontból érdekelte a jelenlevő néhány franciaországi francia író. A francia képviselőház elfogadott egy törvényjavaslatot, amelynek értelmében a szerzői jog elévülése után is fizetnek majd a kiadók némi csekély honoráriumot — az élő írók jóléti alapja javára. Corneille és Racine így támogatja ezentúl anyagilag a modem forradalmárokat. Félő azonban, hogy a klasszikusok népszerű és olcsó kiadásai szenvednek majd a kiadók megterhelése miatt...

Meg kell emlékeznünk végül a kongresszusnak egy számunkra tanulságos epizódjáról is. A brüsszeli oláh követ két ülésen személyesen megjelent és előadást tartott a romániai írókról, sűrűn emlegetve az erdélyieket, Lázár Györgyöt, Goga Oktaviánt. Előadását a jelenlevő Vacaresco Helén, az oláh származású francia költőnő dicsőítésével végezte, „isteni Helének“ nevezve Románia „szent misszionáriusát“, aki írásaival ismerteti és megszeretteti országát széles e világon. Vacaresco Helén maga is szót kért az elnöklő Robert de Traztól és a népek közeledéséről, Franciaország új dicsőségéről, az európai béke fölkelő hajnaláról beszélt ékes francia nyelven. Lehet, hogy a Külföldi Francia írók legközelebbi kongresszusát Bukarestben tartják.

ZOLNAI BÉLA

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLEMÉNYEI

A Szemle zárta: minden hó 12-én délben. —írógépen írt cikkeket kérünk. — Csak olyan cikket közlünk, amely még semmiféle formában nem jelent meg, tehát idegen nyelven sem. — Nyilvánosság előtt elhangzott előadások közlésétől is tartózkodunk.— Előre meg nem beszélt kéziratokat csak akkor küldünk vissza, ha bélyeggel ellátott, megcímzett borítékot mellékel a szerző. — A cikkeket házilag korrigáljuk; korrektúralevonatot csak kivételes esetekben adunk. — A gépirattól eltérő korrektúrák és utólagos rövidítések költségeivel a szerző számláját vagyunk kénytelenek megterhelni. — A cikkek közlésével a szerzői jogot a Magyar Szemle megszerezte. — Szerzőink különlenyomataikat, megállapított tarifa szerint, az Athenaeum nyomda igazgatóságánál szíveskedjenek közvetlenül megrendelni, legkésőbbben a szám megjelenésétől számított két héten belül. — A különlenyomatok csak a Magyar Szemle Társaság hozzájárulásával bocsáthatók könyvkereskedői forgalomba.